

La Mancomunitat de Catalunya i la recuperació de la llengua i la cultura

Joan Martí i Castell, primer rector de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona i expresident de la Secció Filològica de l’Institut d’Estudis Catalans

Anvers d'un fullet informatiu de la Casa Museu Prat de la Riba, a Castellterçol (el Vallès Oriental).

L'estudi de la història de qualsevol llengua, fins i tot quan afecta els aspectes interns d'evolució del sistema que constitueix, ha de partir inexcusablement de la que correspon a la societat de què és pròpia. El camí que segueix és traçat per la realitat política, econòmica i cultural de l'entorn més immediat. Aquesta consideració es basa en dues característiques, que no sempre es tenen prou en compte a l'hora de fer les anàlisis diacròniques dels idiomes: la primera és que són un dels elements més distintius, si no el que més, dels col·lectius; la segona és que, consegüentment, llur consideració i estatus depenen dels que aquests gaudeixin. Per la qual cosa, el fet que una llengua hagi arribat en un moment determinat a adquirir un gran prestigi no significa que el mantindrà indefinidament, sinó que, segons els avatars per què passi la comunitat a què serveix, és possible que el perdi parcialment o totalment, o que en guanyi progressivament.

La importància social d'una llengua està, doncs, en relació proporcional al poder del grup que la té com a referent.

Rep directament les conseqüències positives o negatives del procés històric que visqui el seu territori. Basta veure com cadascuna de les llengües romàniques, des de la seva aparició a l'època medieval fins als nostres dies, ha travessat situacions puixants o decadents; ha tingut una projecció internacional o ha quedat reduïda als seus límits o no ha arribat ni a quallar o ha quallat i s'ha anat extingint fins a la desaparició (com és el cas del dàlmata).

Tanmateix em sembla rellevant de fer una distinció entre la fortalesa material o econòmica d'un poble i la que deriva del sentiment natural i moral de constituir una realitat humana diferenciada, peculiar, amb una idiosincràsia definida i clara, que aglutina els seus membres i alhora els separa de la resta de grups. Fóra ingenu, nogensmenys, deslligar del tot aquests dos aspectes, perquè lògicament el poder econòmic facilita el sentiment de pertinença i, viceversa, el sentiment de cohesió facilita el progrés.

Catalunya constitueix una nació històrica antiga el coneixement de la qual ha interessat d'una manera particular els investigadors, sigui de la vessant que sigui,

en el sentit que, durant els més de mil anys d'existència, n'ha passat la meitat en situació anòmala. A partir dels segles XV-XVI, amb la intervenció –interferència– de la Corona i dels interessos de Castella, s'intenta de marginar-la i subordinar-la-hi políticament, econòmicament, culturalment i lingüísticament. Li toca de viure moments especialment violents, en què no s'estalvien les repressions més ferotges i sagnants. El segle XVIII i, més concretament, l'any 1714 han esdevingut símbol vergonyant de l'intent d'anorrear-la.

Malgrat totes les penúries a què ha estat sotmesa, malgrat que s'ha intentat d'ofegar-hi la llengua i la cultura pròpies, Catalunya ha mantingut i manté la consciència sòlida de comunitat diferenciada, que desitja majoritàriament tenir els seus projectes de creixement i que no vol renunciar a l'idioma: ha viscut –i viu encara– més de cinc-cents anys d'intents de submissió i anihilació! No estic segur que es pugui dir res de semblant de la història de cap altre país del món.

A finals del segle XIX i inicis del XX, Catalunya protagonitzà unes transformacions que la situaren

al capdavant d'Espanya en el desenvolupament industrial. Progressà ostensiblement la seva economia i aquesta empenta decisiva permeté una competitivitat i una avançada en la consciència de la importància de la modernització, que, d'acord amb el que he dit suara, féu aflorar ensems la reivindicació de la recuperació de la llengua catalana, que havia estat prohibida per llei en les noves plantes de Felip V. És en aquest context que s'hi formularen explícitament per primera vegada programes d'actuació catalanista i nacionalista. I hi destacà la capacitat dels catalans d'entendre que allò que podia retornar-los una hegemonia era prioritzar la defensa i l'exigència de la recuperació de la identitat i, consegüentment, d'allò que més clarament la simbolitza: la llengua catalana.

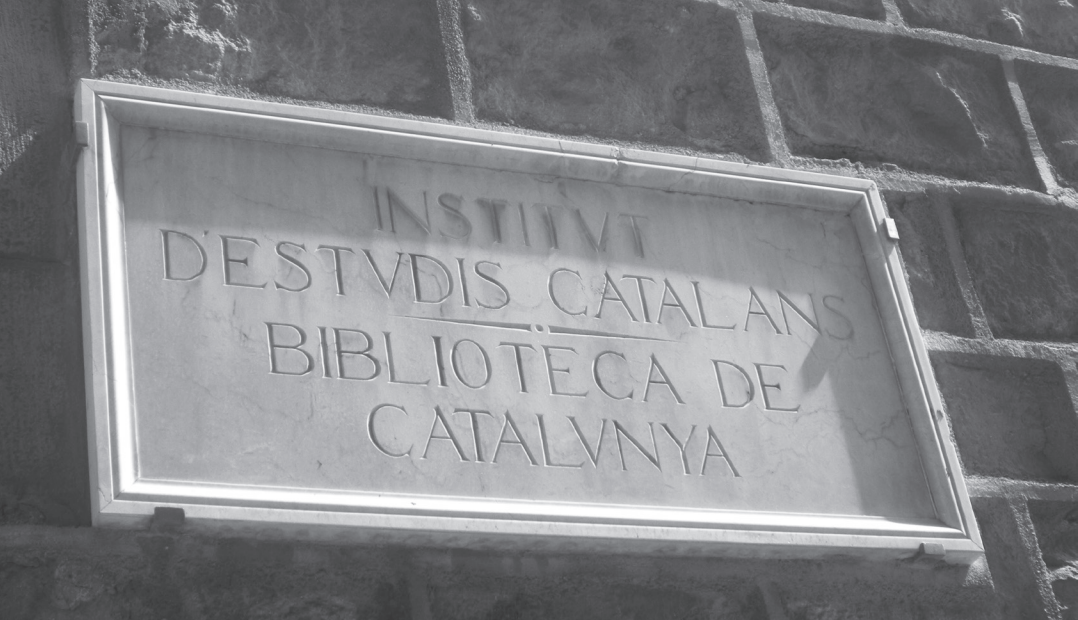
Encara que avui pugui semblar obvi que la primera passa que calia fer era la de reclamar els drets més elementals que li corresponien com a poble, l'heterogeneïtat, la confusió i la fragilitat de les actituds polítiques d'aleshores generaven divisió. Que s'hagués arribat a constituir la Mancomunitat de Catalunya

Arreu de Catalunya són diversos els monuments alçats en record a Pompeu Fabra. Aquest és del passeig de Gràcia de Barcelona. Foto: Maria Eugènia Perea Virgili.

(1914-1924) fou una solució necessària però no suficient, que podia assegurar d'emprendre la via de la reconstrucció nacional. Calien les persones capaces d'elaborar l'argumentari i els programes d'intervenció en tots els àmbits que conduïssin voluntàriament i democràticament a la fita irrenunciable.

Sortosament, encapçalà la institució l'home adequat: Enric Prat de la Riba (1870-1917), qui sabé entendre allò que convenia per a l'avenç i el retrobament del país. Fou capaç de convertir la Mancomunitat en un centre de decisió i de poder molt més consistent i eficaç

L'any en què s'instaurà la Mancomunitat, el 1914, es formà des de l'Institut d'Estudis Catalans l'estructura del que seria la Biblioteca de Catalunya. Foto: Maria Eugènia Perea Virgili.

que el que prometia d'ésser. Tant ell com l'altre president de l'ens, Josep Puig i Cadafalch (1867-1957), la governaren i conduïren com un veritable instrument d'estat. Hauria pogut acabar essent solament una corporació simbòlica, però esdevingué el motor que amb només deu anys d'existència modernitzà Catalunya. Saber-en trobar l'equilibri entre els representants de les quatre diputacions que la formaven i també entre les diverses forces polítiques, amb una habilitat insòlita per a mantenir la cohesió en una societat convulsa per fortes tensions.

La Mancomunitat ha d'ésser, doncs, considerada com un exemple singular de la necessitat i la possibilitat de l'autonomia en la gestió; fou una mostra de la pràctica del seny, més enllà de les profundes diferències ideològiques i palesà que no és un tòpic ni és utòpic que per damunt dels interessos personals hom decideixi fer prevaler l'interès social.

No puc aturar-me en les diverses iniciatives que canviaren pregonament la realitat: en l'ensenyament; en la creació de biblioteques populars i de l'Escola de Bibliotecàries; en els mitjans de comunicació; en la concepció de la

història; en els camps de l'enginyeria; en la incentivació de les arts; en la introducció de les metodologies més avançades en la recerca científica; en les vies d'intercomunicació; en l'agricultura... He de centrar-me en la llengua, en el benentès que allò que féu la Mancomunitat en favor del

«Parlar de la institució, del president Enric Prat de la Riba i de Pompeu Fabra (1868-1948) és ras i curt parlar de la salvació de la llengua catalana de la desaparició»

català no es pot deslligar de cap de les maneres de les altres obres estrictament polítiques o econòmiques.

Parlar de la institució, del president Enric Prat de la Riba i de Pompeu Fabra (1868-1948) és ras i curt parlar de la salvació de la llengua catalana de la desaparició. La santa dèria de Prat

de la Riba de treballar unitàriament per Catalunya el feren l'exemple més clar d'apostar per la delegació de responsabilitats en aquells que creia que millor les podien assumir, al marge que fossin propers o llunyans de les seves conviccions. Ell era d'un partit de dretes; Pompeu Fabra era republicà i d'esquerres. No importava això. Abans de deixar en mans poc expertes l'ordenació d'un català caòtic, desballestat, sense cap possibilitat de poder usar-se com a llengua oficial, emprat en tots els nivells anàrquicament a l'albir de cada usuari, optà per l'home savi, preparat lingüísticament; ponderat en la valoració de la realitat sociolingüística, de la diversitat dialectal diatòpica i dels registres; convençut que havia d'arribar-se a la depuració de les interferències que la imposició del castellà havia exercit i que el desfiguraven fins a fer-lo un idioma grotesc; conscient que urgia la tasca de codificació gramatical i lèxica que les llengües romàniques havien pogut elaborar majoritàriament al segle XVIII. No es pot oblidar que, des que, per ordre de Felip V, s'havia obligat a usar l'espanyol en substitució del català, mai més el castellà no desapareixerà de la vida social; endemés, amb els avenços que comportà la industrialització en temps de la Mancomunitat, arribaren a Catalunya moltes persones castellanoparlants a la cerca de treball. Prat de la Riba era conscient d'aquesta realitat sociolingüística.

La preocupació de la Lliga Regionalista pels problemes lingüístics i culturals en general és un aspecte decisiu que té una projecció en el corrent literari del Noucentisme. Així, l'any 1901 proposà a l'Ajuntament de Barcelona que a les escoles municipals s'ensenyés el català i la història de Catalunya, objectiu que no s'assolí.

Prat de la Riba fou elegit president de la Diputació de Barcelona l'any 1906. Consegüentment, hom

pot afirmar que l'esperit de la Mancomunitat, que fou justament la reunió de les quatre diputacions catalanes, ja alenava a la ciutat comtal abans de la seva constitució. Amb la publicació de Prat de la Riba de *La Nacionalitat Catalana*, el mateix any 1906, expressà l'esperit del nou moviment cultural directament lligat al país: llengua i nació, i cultura i nació. En aquest sentit, remarco dos fets essencials que atenyen el català: el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, el 1906, i la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, el 1907. Doncs bé, Prat de la Riba participà al Congrés, amb una ponència el títol de la qual és prou significatiu: *Importància de la llengua dins del concepte de la nacionalitat*, perquè demostra la identificació que establia l'autor entre la nació i l'idioma; identificació que compartia Pompeu Fabra, el qual, per això mateix, volgué intervenir decisivament en la reconstrucció del català per tal que pogués esdevenir realment *llengua nacional*. El Congrés comptà amb la participació de representants de tots els Països Catalans, de l'Estat espanyol i d'estrangers: s'hi aplegaren 3.000 congressistes; es convertí en un veritable plebiscit en l'afirmació dels catalans que calia retornar irrenunciablement llur llengua al lloc que li corresponia. S'hi emfasitzà la necessitat d'elaborar una normativa acceptable i acceptada per tothom. La ponència que hi llegí Pompeu Fabra indica la seva preocupació inicial més destacable: *Qüestions d'ortografia catalana*.

I Prat de la Riba creà l'Institut d'Estudis Catalans; primer amb una sola secció, la Històrico-Arqueològica, perquè entenia que, abans que altra cosa, s'havia d'investigar en la història, l'arqueologia i la literatura pròpies, reconèixer-s'hi i conservar escrupolosament el patrimoni nacional;

i al cap de quatre anys, el 1911, amb l'assumpció d'una acadèmia de la llengua catalana: la Secció Filològica, i la Secció de Ciències. Prat de la Riba sabia que la normalitat de la llengua catalana requeria que fos instrument per a l'expressió més formal i la científica; per això concebé l'Institut d'Estudis Catalans, no com una acadèmia tradicional bàsicament honorífica, sinó com un centre de treball continu d'investigació en totes les àrees del coneixement, en què l'idioma propi de Catalunya fos l'estri habitual d'expressió. I ho aconseguí. Així, s'obtenia també el reconeixement internacional, universal, d'una llengua i una cultura amagades, soterrades, ofegades.

Des de la Secció Filològica, Pompeu Fabra, abans de la constitució de la Mancomunitat, publicà la *Gramàtica de la lengua catalana*, l'any 1912, un treball excel·lent en què combina la descripció i la normativa. El 1913 aparegueren les *Normes ortogràfiques*, obra especialment personal seva. L'any 1917, amb la Mancomunitat creada feia tres anys, s'edità el *Diccionari ortogràfic*, que dirigí el Mestre. El 1918, la *Gramàtica catalana*, que fou considerada l'oficial de l'IEC. Posteriorment a l'existència de la Mancomunitat, però fruit de l'impuls que generà en favor d'endreçar la llengua i amb l'empara del govern de la Generalitat (1931-1939), que en realitat continuà la tasca de la Mancomunitat escapçada per la Dictadura de Primo de

Rivera, especialment amb el lideratge de Ventura Gassol en l'àmbit lingüístic i cultural, veié la llum, l'any 1932, *El català literari*, que és un esplèndid recull de conferències i articles sobre la normativització de la llengua. I entre el 1931 i 1932 es publicà, primer en fascicles, el *Diccionari general de la llengua catalana*, que, bé que concebut com a obra provisional, completà ben satisfactòriament la preceptiva lèxica i esdevingué el diccionari oficial de l'IEC.

L'any en què s'instaurà la Mancomunitat, 1914, es formà des de l'Institut d'Estudis Catalans, l'estructura del que serà la Biblioteca de Catalunya. En tancar-se el període de la Mancomunitat l'any 1924 es creà l'escola Blanquerna, que incorporà les innovacions metodològiques en pedagogia i l'ensenyament en català. En general, la qualitat de les escoles de Catalunya fou exemplar en aquest període. S'arribà a l'elaboració de dues lleis, una de 1931 i l'altra de 1936, sobre l'ensenyament del català i en català als centres oficials. Altrament, els llibres de text en català eren d'una qualitat modèlica.

En el nivell superior, l'any 1933 es creà la Universitat Autònoma de Barcelona, igualment a l'avantguarda, que estigué sempre lligada al coneixement de la realitat nacional catalana. Pompeu Fabra fou president del patronat que la regia.

Convé subratllar que enlloc no ha estat gens fàcil l'acceptació general

 El 9 de febrer de 1900, Prat de la Riba escrivia a *La Veu de Catalunya*: «Catalunya no renunciarà mai al seu idioma, ni a les seves lleis, ni al seu criteri polític; Catalunya ja no parará mai més de treballar per la restauració de la seva personalitat nacional fins que hagi arribat a la plena possessió de sí mateixa».

de la preceptiva gramatical i lèxica de les llengües, altrament inevitable, imprescindible. També entre els catalanoparlants fou difícil d’aconseguir la disciplina convenient. Enric Prat de la Riba, que sabia que la relació entre llengua i poder és un fenomen essencial en tots els idiomes, no dubtà, en tant que polític influent i de prestigi, a demanar amb fervor i alhora convincentment que tothom fes seva la normativa de l’Institut d’Estudis Catalans.

Enric Prat de la Riba, la Mancomunitat de Catalunya, Pompeu Fabra sabien que la recuperació de la llengua catalana era molt més que un treball tècnic i científic de reconstrucció i endreçament del sistema lingüístic: era una fita de caràcter i d’abast nacionals, que havia de contribuir a la consolidació de la base sobre la qual havia de sostenir-se fèrriament el poble català. Sabien que la nació catalana se sustenta principalment en la llengua catalana i que, doncs, aquesta havia d’ésser un idioma digne i no mancat de cap recurs, com a element principal de cohesió, d’aglutinació transversal de tot un país. No és debades que Enric Prat de la Riba fos anomenat per Eugeni d’Ors «seny ordenador de Catalunya», expressió amb què aviat se l’identificà espontàniament per tota la societat, i que Pompeu Fabra fos reconegut també per tothom com el «seny ordenador de la llengua catalana moderna». Al capdavall, ambdues qualificacions es fonen en una de sola, ja que recuperar la llengua és recuperar la nació i viceversa, no es podia recuperar la nació si se’n perdia la llengua pròpia. Dues figures de seny i amb voluntat de lluitar sense treva per a un fi idèntic: assolir per al i amb el poble i per al seu idioma la restauració polida, el bastiment de la identitat plena lingüísticonacional.

Amb la Mancomunitat, el català tornà a gaudir del caràcter de llengua oficial, que s’havia reclamat com a ineludible en el Congrés esmentat. En alguns centres de formació esdevingué la llengua principal

o fins i tot única. L’any 1916 es constituí l’associació Nostra Parla, que incidia en tots els Països Catalans, que celebraven anualment la Diada de la Llengua Catalana, i que contribuïa a l’ensenyament del català mitjançant activitats de caràcter molt divers: escoles, concursos, publicacions.

Massa bé anaven les coses amb el govern de la Mancomunitat. Prou bé perquè des del centralisme espanyol no ho poguessin suportar. Vet aquí, doncs, que es mirà de tallar el progrés que no es deturava en tots els àmbits, amb la dictadura del general Miguel Primo de Rivera (1870-1930) i dels seus seguidors, que el 13 de desembre de 1923 imposaren llur govern militar: es prohibí

«Catalunya i els Països Catalans pogueren guardar un idioma sòlid i unitari, com un tresor que han obligat a enterrar però que es desitja de recobrar passada la maltempsada»

cap bandera que no fos l’espanyola i cap altra llengua que no fos la castellana, en els actes oficials. L’any 1925 quedà dissolta la Mancomunitat i les seves activitats principals desaparegueren o hagueren de fer-se en la clandestinitat, com les de l’IEC o les de l’associació Nostra Parla. La repressió contra la llengua i la cultura catalanes és un dels trets més nefastos que hom hagué de patir-hi.

Tanmateix la tasca de fons del desvetllament nacional que es realitzà des de la Renaixença i el Govern de la Mancomunitat no fou debades. El poble català no estava disposat a deixar-se abassegar mai més, després de segles d’injúria. L’any 1931 es votà a favor de la

República, que dugué a la formació de l’Estat Català, amb Francesc Macià.

Va caler una guerra civil capitanejada per un altre general, Francisco Franco, que procurà amb tots els mitjans de destruir Catalunya: cercà el lingüicidi i el genocidi. Els catalans resistiren com pogueren una violència incommensurable. La defensa de llur idioma ja s’entenia –i s’entendrà per sempre més– com la defensa de la nació: l’experiència els n’havia fet prendre consciència. I per sort la llengua s’havia refet amb rigor i intel·ligència.

He dit més amunt que sense la Mancomunitat, sense Prat de la Riba, el català avui molt probablement no existiria. Certament, només cal pensar què s’hauria esdevingut si haguéssim arribat a la Guerra Civil espanyola (1936-1939) i als gairebé quaranta anys posteriors de feixisme del dictador Franco, sense haver reconstruït la llengua catalana i haver-ne establert una normativa impecable. Catalunya i els Països Catalans pogueren guardar un idioma sòlid i unitari, com un tresor que han obligat a enterrar però que es desitja de recobrar passada la maltempsada; un idioma com qualsevol altre dels més importants que es parlen a les societats en què no hi ha hagut conflictes. Cap llengua no té ni més ni menys recursos que la llengua catalana, gràcies a la labor impagable de la Mancomunitat d’Enric Prat de la Riba i Josep Puig i Cadafalch, i de Pompeu Fabra i els seus col·laboradors.

No obstant això, el català, també en democràcia, ai las!, continua essent maltractat, marginat; encara avui es pretén l’hegemonia absoluta del castellà. Sembla, doncs, que una conclusió d’evidència meridiana és que, després de segles i segles de la mateixa lliçó, és hora d’emprendre la via que ens assegurí ésser un poble realment lliure. »

Per molt inofensiva que sembli, una barbacoa pot convertir-se en el pitjor depredador del bosc i és una de les causes més freqüents d’incendis forestals a Catalunya. Perquè qualsevol descuit pot convertir-se en una bèstia perillosa per al nostre entorn. L’espurna d’una barbacoa, d’una radial o d’una eina de bricolatge, una cigarreta mal apagada, uns focs d’artifici, una crema no ben controlada de rostolls... La prevenció és la millor arma per combatre-les, i garantir la protecció de les persones i del medi natural.

AL BOSC, QUALSEVOL DESCUIT POT SER EL PITJOR DEPRADOR.
EN CAS D'INCENDI, TRUCA AL 112.

**Diputació
Barcelona**

m
Mancomunitat
de Catalunya
1914 2014

112
emergències

1714 / 2014

**Generalitat
de Catalunya**

Informa't del risc d'incendis en temps real a #vigilaambaquestesbesties

 @emergenciescat @112 @bomberscat @transit @meteocat @mossoscat @agriculturacat